

***Se on kodikas, lämmin, itelle tosi tärkeä osa omaa
ilimasua ja persoonaa***

Entisten rovaniemeläisten käsityksiä Rovaniemen murteesta ja murreidentiteetistä

Enni Petäjaniemi

Kandidaatintutkielma

Humanististen tieteiden kandidaatti, suomen kieli

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2024

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Humanististen tieteiden kandidaatti, suomen kieli

Enni Petäjäniemi

Se on kodikas, lämmin, itelle tosi tärkeä osa omaa ilimasua ja persoonaa. Entisten rovaniemeläisten käsityksiä Rovaniemen murteesta ja murreidentiteetistä

Sivumäärä: 31, 1

Kandidaatintutkielmassani tutkin entisten rovaniemeläisten käsityksiä Rovaniemen murteesta ja itsestään murteenpuhujana. Aineistona käytän entisiltä rovaniemeläisiltä kyselylomakkeella saatuja vastauksia. Sähköisen Webropol-kyselyn laatimiseen sovelsin Marjatta Palanderin (2011) kysymyspatteristoa. Tutkielmani sijoittuu kansanlingvistiikan ja tarkemmin kansandialektologian alalle.

Tutkimuksessani kartoitan sitä, minkälaisena Rovaniemeltä muuttaneet Rovaniemen murretta pitävät ja millä tavoin he sitä kuvailevat. Kansanlingvistiikan ja -dialektologian kentälle sijoittuvassa tutkielmassa keskeistä on se, kuinka ei-lingvistit puhuvat kielellisistä havainnoista. Keskityn tutkimaan etenkin sitä, miten muuttaminen ja muualla, jopa toisella murrealueella, asuminen vaikuttavat kielenkäyttöön. Olennaista on vastaajien omin sanoin kerrotut näkemykset siitä, millaisena kielenkäyttäjänä he itseään pitävät ja mikä heidän suhteensa on erityisesti Rovaniemen murteeseen. Tutkimus on luonteeltaan laadullinen, sillä analysoin ja tulkitsen ei-lingvistien antamia kirjallisia, omin sanoin laadittuja vastauksia avoimiin kysymyksiin. Kyselytutkimus on keskeinen menetelmä kansanlingvistiikassa.

Kyselytutkimus osoitti, että Rovaniemen murre on entisille rovaniemeläisille tärkeä itseilmaisun väline ja identiteetin rakentaja. Murretta kohtaan ei-lingvisteillä on pääosin lämpimiä tunteita, ja murre herättää luottamusta ja turvallisuudentunnetta. Ei-lingvistit tuntevat keskeisiä murrepiirteitä verrattain hyvin, joskin tietyt, tunnistettavimmat, variantit toistuvat vastauksissa erityisen paljon. Tällaisia usein esiintyneitä variantteja ovat esimerkiksi svaavokaalin, yleisgeminaation ja vokaalienvälisen *h:n* edustus. Vastaajat luonnehtivat murretta ja selittivät sen piirteitä tehokkaasti esimerkein ja omalla tavallaan. Entisillä rovaniemeläisillä on eroavia kokemuksia muuton aiheuttamista kielenkäytön muutoksista. Tilanteinen vaihtelu, murteiden sekoittuminen ja säilyneet murteet ovat kaikki edustettuina informanttien kokemuksissa.

Avainsanat: kansanlingvistiikka, murteet, identiteetti, kielitietoisuus

Sisällys

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuksen taustaa	4
1.2	Tutkimuksen tavoitteet ja merkitys	5
2	Tutkimuksen teoreettinen pohja	6
2.1	Kansanlingvistiikka ja -dialektologia tutkimusalana	6
2.2	Kieli ja identiteetti	8
2.3	Rovaniemi murrealueena	9
2.4	Käsityksiä Rovaniemen murteesta	10
3	Aineisto	12
3.1	Kysely	12
3.2	Aineiston keruu	13
3.3	Vastaajien taustat	14
4	Entisten rovaniemeläisten käsityksiä murteesta	15
4.1	Maassamuuttajan puhutavan muutokset	15
4.1.1	Tilanteinen variaatio	15
4.1.2	Muuton aiheuttamat muutokset	17
4.1.3	Säilynyt murre	18
4.2	Murre identiteetin ja asenteiden välineenä	19
4.2.1	Murre, identiteetti ja tunteet	19
4.2.2	Rovaniemen murteen puhujien määrittelyä	21
4.3	Rovaniemen murteen kuvailua	23
4.3.1	Sanastolliset ja lausemaisat esimerkit	23
4.3.2	Murrevarianttien tunnistaminen	24
4.3.3	Murteellisuus puhuttuna	26
5	Lopuksi	27
	Lähteet ja lyhenteet	29
	Liitteet	32
	Liite 1. Vastaajien taustatiedot	32

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen taustaa

Tässä tutkielmassa tarkastelen entisten rovaniemeläisten käsityksiä ja havaintoja Rovaniemen murteesta sekä itsestään murteenpuhujina ja kielenkäyttäjinä. Entisenä rovaniemeläisenä ja nykyisenäkin Rovaniemen murteen puhujana olen törmännyt värikkäisiin ja toisistaan suuresti eriäviin kuvailuihin kielenkäytöstäni. Usein ensimmäinen *mie* herättää ainakin etelämmässä luulon itäsuomalaisuudesta. Kiinnostuin oman kotiseutuni innoittamana pohtimaan, kuinka kaltaiseni muuttajat itse Rovaniemen murretta kuvailevat ja mitkä seikat tähän kuvailuun mahdollisesti vaikuttavat. Se, että eri varieteetit ovat nykyään vaikeammin rajattavissa (Mantila 2004: 325), antaa mahdollisuuden mielenkiintoisille havainnoille. Murrehavaintojen lisäksi tutkimus kartoittaa vastaajien murreasenteita eli näkemyksiä heidän omasta kielenkäytöstään ja suhtautumisesta murteeseen.

Tutkielma sijoittuu kansanlingvistiikan alalle, tarkemmin kansandialektologiaan.

Kansanlingvistiikassa olennaisia ovat ei-lingvistien havainnot ja näkemykset kielestä, ja kansandialektologiassa keskitytään niin ikään ei-lingvistien näkemyksiin murteesta (Mielikäinen – Palander 2002: 90). Kansanlingvistisessä tutkimuksessa käytetään usein termiä *maallikko* (ks. esim. Nuolijärvi 1986), mutta itse käytän tässä tutkielmassa termiä *ei-lingvisti*. Termillä viitataan henkilöön, jolla ei ole kielitieteellistä koulutusta. Murteella tarkoitan tutkielmassani aluepuhekieltä eli tietyn alueen kielimuotoa, joka eroaa normitetusta yleiskielestä. Piirteellä tarkoitan kielen ilmiötä, jolla voi olla erilaisia edustustapoja eri murteissa. Variantilla tarkoitan tiettyä piirteen edustustapaa. Kansanlingvististä teoriapohjaa käsittelen luvussa 2.

Rovaniemen murre kuuluu peräpohjalaisiin murteisiin, ja lukeutuu Kemin murrealueeseen (Mantila 2015: 254). Yhteisesti peräpohjalaisia murteita on tutkittu melko paljon. Harri Mantila on tutkinut vokaalienvälistä *h*:ta peräpohjalaisissa murteissa (1992) ja Lapin murrerajoja (2000). Johanna Vaattovaara on tutkinut väitöskirjassaan Tornionlaakson nuorten murreidentiteettiä (2009). Rovaniemen aluemurteeseen keskittyvää tutkimusta on erityisesti opinnäytetöiden muodossa. Esimerkiksi Maaria Tuisku on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan (2019) vokaalienvälistä *h*:ta Rovaniemellä ja Kemissä, ja Tuija Rantanen on käsitellyt pro gradu -tutkielmassaan (1991) Rovaniemen nykypuhekieltä.

Aineistonani käytän 28.10.–13.11.2023 vireillä olleen kyselyn vastauksia. Kysely on laadittu Palanderin kansanlingvististä kysymyspatteristoa (2011) soveltaen. Kysely on tutkimusmenetelmänä kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Vastaajia on 27, ja heitä on laajalti eri ikäluokista. Lisäksi vastaajien nykyiset asuinpaikat vaihtelevat kattaen eri murrealueita. Vastaajat on kerätty tuttavapiiristäni sekä Facebookin Entisten nuorten Rovaniemi -ryhmästä. Kysely on suoritettu anonymisti, ja se sisältää kysymyksiä vastaajan taustoista sekä kuusi avointa kysymystä Rovaniemen murteesta. Laatomastani kyselystä kerron lisää luvussa 3.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja merkitys

Kieli on osa ihmisen identiteettiä. Se on itseilmaisun, kommunikaation ja kulttuurin väline. Suomessa on eroteltu ihmisiä kielenkäytön perusteella jo pitkään (Mielikäinen - Palander 2014: 189). Alueellinen variaatio eli murre kantaa merkitystä siis niin yksilön kuin yhteisönkin identiteetin kannalta. Lotta Aarikan (2023: 5) mukaan kansankielen ja kansanperinteen tutkiminen on merkittävä tekijä suomalaisen kansallidentiteetin rakentumisessa. Lisäksi kielen jatkuva muuttuminen tekee sen variaation dokumentoimisesta tärkeää – se, miten tähän pisteeseen on tultu ja minne ollaan menossa seuraavaksi, on mielestäni merkittävää tietoa.

Murteet herättävät erilaisia tunteita puhujissaan ja kuulijoissaan, ja muun muassa sitä kartoitan kyselylläni. Tutkimuksellani pyrin vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

1. Minkälaisia muutoksia kielenkäyttäjät kokevat tapahtuneen omassa puhekielessä maassamuuton myötä?
2. Millaisena entiset rovaniemeläiset Rovaniemen murretta pitävät? Millaisia asenteita tai tunteita entisillä rovaniemeläisillä on murretta kohtaan?
3. Minkälaisia havaintoja entisillä rovaniemeläisillä on murteesta? Onko tiettyjä seikkoja tai piirteitä, jotka toistuvat kyselyn vastauksissa?

Seuraavassa luvussa käsittelen tutkimuksen teoreettista pohjaa ja esittelen keskeisiä käsitteitä. Käyn läpi kansanlingvistiikan perusteita ja kerron Rovaniemestä murrealueena. Luvussa 3 kerron aineistosta ja sen keruusta. Luvussa 4 käsittelen aineistoa: esittelen, luokittelen ja analysoin kyselystä saatua informaatiota. Luvussa 5 käyn tutkielmaa kokoavasti läpi ja esitän päätelmät.

2 Tutkimuksen teoreettinen pohja

2.1 Kansanlingvistiikka ja -dialektologia tutkimusalana

Kansanlingvistiikka tutkii tavallisten kielenkäyttäjien, ei-lingvistien, havaintoja kielestä. Kansandialektologia on osa kansanlingvistiikkaa, ja siinä tutkimuskohteena ovat ei-lingvistien havainnot murteesta. Sekä kansandialektologia että kansanlingvistiikka kuuluvat sosiolingvistiikan alle. (Mielikäinen – Palander 2014: 15.) Suomeen sosiolingvistiikka rantautui 1970-luvulla William Labovin innoittamana (Paunonen 2009: 557). Tässä varhaisessa 1970-luvun sosiolingvistiikassa kielenkäyttäjien omat havainnot eivät vielä olleet keskiössä (Mielikäinen – Palander 2014: 15).

Kansandialektologian tutkimusalan voi katsoa alkaneen 1980-luvun aikoihin: termiä *perceptual dialectology* 'havaintodialektologia' on tuolloin käyttänyt ensimmäistä kertaa Dennis R. Preston (Palander 2001: 147). Tutkimusalan voi katsoa sijoittuvan sosiolingvistiikan ja dialektologian välimaastoon (Vaattovaara 2009: 27). Suomessa murteentutkimusta on tehty 1800-luvulta alkaen. Murteentutkimus keskittyi pitkään paikallismurteisiin ja murteiden välisiin suhteisiin. (Nuolijärvi – Sorjonen 2005: 11.) Suomessa murteita on tutkittu rinnakkain kansanperinteen kanssa 1800-luvun puoliväliltä, ja murteita nimitettiin pitkään kansanmurteiksi. Murreasenteisiin on tutkimuksessa viitattu harvemmin, sillä äännehistoriallinen tutkimus on ollut dialektologiassa etualalla. (Mielikäinen – Palander 2014: 9.) Suomessa kansanlingvistiikan voi katsoa alkaneen 2000-luvun alussa, kun kansanlingvistiikan teoreettisia ja metodisia suuntaviivoja esiteltiin Marjatta Palanderin ja Aila Mielikäisen artikkelissa Suomalaisten murreasenteista (2002). Kielellisistä käsityksistä ja asenteista on kirjoitettu jo 1900-luvun alusta, mutta fennistiikassa teoreettinen pohja muodostui vasta Palanderin ja Mielikäisen (2002) julkaisun myötä. (Vaattovaara 2009: 27.)

Kieli- ja murreasenteet ovat mieltymyksiä ja antipatioita, joita jokainen kielenkäyttäjä kokee ollessaan kosketuksissa kielen variaatioiden kanssa. Näiden asenteiden lisäksi kansanlingvistikassa tutkimuksessa on kyse *kielitietoisuudesta* eli siitä, millaisia havaintoja ja käsityksiä ei-lingvisteillä kielestä on. Niin ikään kansandialektologiassa kielitietoisuutta kartoitetaan keräämällä tietoa ei-lingvistien murrekäsityksistä. (Mielikäinen – Palander 2014: 12–15.) Preston (1996) on luokitellut kielitietoisuuden tutkimisen neljään näkökulmaan: 1) saatavuuteen (*availability*) eli siihen, mitä seikkoja ei-lingvistit havaitsevat, 2) paikkansapitävyyteen (*accuracy*) eli ei-lingvistien tuntemien murrepiirteiden täsmällisyyteen,

3) yksityiskohtaisuuteen (*detail*) eli luonnehdinnan tarkkuuteen tai yleistävyyteen ja 4) hallintaan (*control*) eli ei-lingvistien kykyyn jäljitellä murretta ja murrepiirteitä (Mielikäinen – Palander 2014: 15–16).

Kielitietoisuutta tutkittaessa on tarpeellista avata keskeisiä käsitteitä, joita ei-lingvistitkin usein käyttävät. *Kirjakieli* on Kielitoimiston sanakirjan (KS) mukaan ”kirjallisuuden kieli; suositusten mukainen kirjoitettu (ja puhuttu) kieli”. Lisäksi Osmo Ikola (1972: 18) määrittelee kirjakielen olevan kieliyhteisölle yhteinen kirjoitetun kielen muoto. *Yleiskieli* on Kielitoimiston sanakirjan mukaan ”erikoiskielten sanastoa sisältämätön suositusten mukainen kirjoitettu ja puhuttu kieli; kirjakieli” ja Ikolan (1972: 18) määritelmän mukaan ”yleisesti hyväksytyjen normien mukaista kieltä”, jota käytetään enimmäkseen julkipuhunnan kielenä. Yleis- ja kirjakieltä yhdistää siis niiden norminmukaisuus, mutta yleiskielestä puuttuu erikoisalojen sanasto.

Ei-lingvistit tarkoittavat yleis- ja kirjakielellä yleensä murteetonta puhetapaa. Yleiskielellä ei-lingvistit näyttävät usein tarkoittavan ”puhekieltä yleensä” eli niin sanottua *yleispuhekieltä*. (Mielikäinen – Palander 2014: 36.) Tässä yhteydessä yleispuhekielellä viitataan siis kielimuotoon, joka ei edusta mitään selvää murretta muttei ole myöskään kirjakielen normien mukaista. Toisaalta yleispuhekielellä voidaan tarkoittaa myös nimenomaan puhuttua, norveja myötäilevää yleiskieltä. (Hiidenmaa 2005: kappale Yleiskieli – yhteistä.)

Kuten mainitsin aiemmin, on kansanlingvistinen tutkimus kytköksissä myös asennetutkimukseen. Sosiolingvistisen variaation tutkimuksen ohessa on paneuduttu sosiaalipsykologisiin teorioihin asenteista. Kansanlingvistiikassa asennetutkimuksen kohteina olevat komponentit ovat 1) kognitiivinen, joka koskee tietoa kielestä – kansandialektologiassa niin ikään ei-lingvistien käsityksiä murteista ja niiden puhujaryhmistä, 2) evaluoiva, eli emotionaalinen tai affektiivinen, joka koskee tunteita ja asennoitumista murteisiin ja esimerkiksi niiden piirteisiin tai miellyttävyyteen, ja 3) konatiivinen eli toiminnallinen, joka viittaa käyttäytymiseen ja näiden käyttäytymistapojen muutoksiin, esimerkiksi eri varianttien omaksumiseen. (Mielikäinen – Palander 2014: 16.) Asennetutkimus antaa siis merkittävää tietoa sekä mielensisäisistä että toiminnallisista seikoista, joita murteet välittävät sekä puhujiin että vastaanottajiin.

Perinteisimpiä menetelmiä kansandialektologisessa tutkimuksessa ovat murremielikuvakartat, joita erityisesti Preston kehittänyt ja hyödynsi. Informantteja pyydetään merkitsemään karttaan murrealueita käsityksensä mukaan. Mielikuvakarttatutkimuksista on selvinnyt, että

informantit tuntevat ja tunnistavat lähimurteita kaukaisempia paremmin. (Palander 2001: 148.) Usein mielikuvakartan lisäksi tutkimuksessa on pyydetty kuvailemaan merkittyjä murteita tai antamaan esimerkkejä niiden piirteistä (Mielikäinen – Palander 2014: 18). Lisäksi erilaiset asteikko- ja testitutkimukset ovat sosiolingvistiikan perinteitä hyödyntäviä menetelmiä kansanlingvistiikassa. Kirjalliset ja lomakemuotoiset kyselyt ovat keskeisiä menetelmiä, ja yksi niiden suosion syistä lienee nopeus ja laajuus. Kyselyitä on käytetty perinteisesti varsinkin opinnäytetöissä, joihin kysymyksiksi valikoituvat usein avoimet, omin sanoin vastattavat kysymykset. (mt.: 20–21.)

2.2 Kieli ja identiteetti

Kielenkäyttö on perustavanlaatuinen osa itseilmaisua. Kieli ja murteet heijastavat puhujansa identiteettiä. Identiteettiä voidaan pitää diskursiivisena toimintana, mikä tarkoittaa sitä, että ihminen määrittelee ominaislaatunsa ja ryhmänsä diskurssien, puheen ja tekstien kautta omaksumalla niistä ominaispiirteitään määritteleviä seikkoja. (Mantila 2000: 324.)

Nähdäkseni maassamuuttajille omassa kotimurteessa pitäytyminen tai sen karttaminen voivat yhtä hyvin olla identiteetikysymyksiä. Puhuja voi haluta korostaa juuriaan, kotiseutuylpeyttään tai hänen kotimurteensa pääpiirteet ovat yksinkertaisesti vakiintuneet puhetapaan. Toisaalta puhuja voi muutettuaan haluta sopeutua uuteen ryhmään tai elämäntyyliin tai vain peilata tiedostamatta tai tiedostetusti vuorovaikutuskumppanin kielenkäyttöä.

Puhutun suomen ominaisuuksilla on leima, ja ne kaikki kantavat jonkinlaista varausta ja stereotyyppioita. Identiteetit ovat jatkuvassa muutoksessa, eivätkä ne ole niinkään universaalisti paikkansapitäviä malleja, joihin jokainen vääjäämättä kuuluu. (Mantila 2000: 330.)

Kansandialektologisin menetelmin voidaan saada tietoa esimerkiksi kieliyhteisöjen sisäisistä ja välisisistä jännitteistä (Lappalainen – Vaattovaara 2005: 100), jotka ovat osa kulttuuria ja sekä kollektiivista että henkilökohtaista identiteettiä. Mantila (2000: 323) lähestyy murteen ja identiteetin suhdetta siitä näkökulmasta, että suomen kielen variaatiot ovat puhujilla suurilta osin tiedossa. Täten niitä voi hyödyntää tietoisesti tai tiedostamattomasti oman identiteettinsä rakentamisessa ja itseilmaisussa – näin ollen identiteetti olisi siis kielellisten valintojen summa, ei kuulumista etukäteen tiedettyyn tai oletettuun ryhmään.

Toisaalta Lappalainen ja Vaattovaara (2005: 107) eivät jaa näkemystä siitä, että kielellisistä tai murteellisista valinnoista tilanteittain voitaisi vetää suoraa viivaa erilaisten identiteettien rakentamiseen, vaan pikemminkin puhutaan asennonvaihdoista saman identiteetin sisällä.

Identiteetti ei siis ole yksiselitteinen termi määriteltäväksi kielitieteessäkään. Lappalaisen ja Vaattovaaran (mt.: 107) mukaan puhujilla on käytössään vaihtelevat kielelliset resurssit, jotka voivat rajata kielellisiä valintoja, ja siksi kaikkia murrevariantteja ei ota käyttöönsä kuka sattuu. Vaattovaara (2009: 25) suosii sosiaalisen identiteetin teoriaa, jossa identiteetti muodostuu suhteessa toisiin. Tässä teoriassa määrittäviä tekijöitä ovat yksilön ja ryhmän suhde ja edelleen ryhmän suhde toisiin ryhmiin.

2.3 Rovaniemi murrealueena

Rovaniemi on keskeinen kaupunki Lapin maakunnassa. Vuonna 2006 Rovaniemi ja Rovaniemen maalaiskunta yhdistyivät uudeksi Rovaniemen kaupungiksi. (Rovaniemi.fi: Tietoa Rovaniemestä.) Rovaniemi sijoittuu Kemijoen ja Ounasjoen yhtymäkohtaan, ja sitä pidetään Lapin pääkaupunkina esimerkiksi sen hallinnollisen, sosiaalisen ja maantieteellisenkin keskeisyyden takia.

Rovaniemen murre kuuluu peräpohjalaisiin murteisiin ja Kemin murrealueeseen. Kemin murrealueeseen kuuluvat Rovaniemen ohella Simo, Kemi, Keminmaa, Sodankylä, Kittilä ja Inari. Peräpohjalaisiin murteisiin kuuluvat Kemin murteiden lisäksi Tornion ja Kemijärven murteet. (Mantila 2015: 254.) Näiden Lapin murrealueiden muotoutumiseen ja eriytymiseen ovat vaikuttaneet keskiajalta lähtien ”lapinmaiden” rajanvedot ja hallinnolliset linjaukset. Murrerajojen taustalla ovat osittain myös kahden suuren joen, Kemijoen ja Tornionjoen, sijainnit ja niiden varsille kehittyneet asuinkeksittymät. (Mantila 2000: 188, 191.) Esittelen seuraavaksi Martti Rapolan (1969: 131–134) käsittelemiä Kemin murteiden keskeisiä ja tyypillisiä murrepiirteitä:

- 1) jälkitavun vokaalienvälisen *h:n* edustus (*menhän*)
- 2) yleisgeminaatio (*mennee, ossaa*)
- 3) *ts*-yhtymän vastineena vaihtelematon *tt* (*mettä : mettän*)
- 4) *st*-yhtymän assimilaatio (*noussa, pessä*)
- 5) yksikön 1. ja 2. persoonan pronominit *mie, sie* sekä monikon persoonapronominit *met, tet, het*
- 6) yksinäis-*s* inessiivissä (*täsä*)
- 7) geminaattanasaalien ja -likvidojen lyhentymisen (*sisälä, täynä*)
- 8) *eA*-yhtymän ja *OA*-yhtymän edustus (*vaikia, puurua*)

9) svaavokaali (*kylymä, vanaha*)

10) *d:n* vastineet (*vuojen, saje, saaha*)

2.4 Käsityksiä Rovaniemen murteesta

Aila Mielikäisen ja Marjatta Palanderin (2021) kansanlingvistinen sanakirja esittelee ei-lingvistien käyttämää metakieltä, eli kielellisiä valintoja kielestä puhuttaessa. Rovaniemen murretta on sanakirjan aineiston mukaan kuvailtu niin tyylin, puhujien iän, miellyttävyyden kuin toisten, läheiseksi koettujen murteiden perusteella. Rovaniemen murteen on esimerkiksi kuvailtu olevan lähellä Oulun murretta tai jopa samanlaista (mt.: 133, 219), vaikka Oulun murre kuuluu pohjoispohjalaisiin murteisiin. Tätä samaistamista selittänevät yhdistävät murrevariantit, kuten svaavokaalin (*kylymä*), *eA*-yhtymän edustuksen (*korkia*) ja yleisgemiaation (*mennee*) esiintyminen. Rovaniemen murretta on kuvailtu kauneimmaksi ja kivaksi (mt.: 92) sekä hassuksi (mt.: 32) ja hitaaksi (mt.: 273). Sanakirjasta voidaan huomata myös iän olevan ei-lingvisteille variaatiota selittävä tekijä. Erään informantin mukaan esimerkiksi Sodankylässä ja Rovaniemellä nuoret puhuvat etelävaikutteisesti (mt.: 286).

Peräpohjolan murteiden imagoon kuuluu olennaisesti se, että ulkopuolelta niitä nimitetään usein kollektiivisesti ”Lapin murteeksi” ja peräpohjalainen alue on kansan suussa lappilaisten aluetta (Vaattovaara 2009: 70–71; Mielikäinen – Palander 2002: 93). Kuitenkin myös osa kyselyyni vastanneista rovaniemeläisistä ovat mieltäneet ”Lapin murteen” käyttämäkseen puhettavaksi (ks. esim. kappale 4.1.1). Yksinään Rovaniemen murre ei nähdäkseni ole usein puheenaiheena, vaan se on keskusteluissa joko peräpohjalaista, pohjoista tai Lapin murretta. Rovaniemen murretta on kuvailtu tyypilliseksi Lapin murteeksi sen hitauden perusteella (Mielikäinen – Palander 2021: 275).

Jälkitavun vokaalienvälinen *h* on Kemin murteiden tunnetuimpia piirteitä. Myös ei-lingvistit huomaavat *h:n*, niin sanotun *hoon päältä* puhumisen tehden siitä myös usein matkimuksia eli jäljittelyitä. *h:n* paikka ja edustustapa kuitenkin vaihtelevat Kemin, Tornion ja Kemijärven murrealueilla, joten matkimukset menevät usein pieleen. (Mantila 2015: 249.) Lapin ja Rovaniemen murteista puhuttaessa toistuu Mielikäisen ja Palanderin sanakirjassa (2021) *joikhaaminen* (ks. esim. mt.: 61), jolla informantit pyrkivät demonstroimaan jälkitavun vokaalienvälistä *h:ta*. Joikaaminen on saamelaiseen kulttuuriin kuuluva laulutapa. On mielenkiintoista, kuinka usein Lappi ja saamelaisuus yhdistetään jopa kielen tasolla, vaikka ne eivät tarkoita samaa asiaa eikä lappilaisuus, saati rovaniemeläisyys, tarkoita saamelaisuutta. Sanakirjassa on mainittu useaan otteeseen niin ikään pilkallinen ja keksitty ilmaus *nunnuka*

nunnuka (ks. esim. mt.: 14), mikä osoittaa murteisiin ja niitä käyttäviin ihmisryhmiin edelleen liittyvän stereotyyppioita. Kansanlingvistiikka voikin tuoda esiin kielen ja etnisten stereotyyppien yhteyksiä (Palander 2001: 151).

Rovaniemen murre on siis laajalti vaihtelevien kuvailujen ja stereotyyppien alaisena. Rovaniemen murre rinnastetaan usein koko Lappiin, eikä eri murrealueita yleensä tunnusteta ei-lingvistien toimesta toisistaan eriäviksi. Murteiden kuvailussa vaikuttaa arvioijan tausta, joten luonnehdinnat samastakin murteesta voivat poiketa toisistaan (Mielikäinen – Palander 2014: 66). On aiheellista tutkia, missä määrin entiset rovaniemeläiset itse eroavat kuvailutavoiltaan ulkopaikkakuntalaisista ja vaikuttaako yhteinen tausta kuvailujen samankaltaisuuteen.

3 Aineisto

3.1 Kysely

Valitsin keskeisimmäksi tutkimusmenetelmäksi sähköisen kyselyn Webropol-alustalla, sillä se on nopea tapa koota laajoja aineistoja. Lisäksi sähköisenä suoritettava kysely tuo aineiston käsittelyyn käytännöllisyyttä, sillä aineisto on koottuna yhdessä paikassa kirjallisessa muodossa. Sähköisen kyselyn laatiminen tai siihen vastaaminen eivät vaadi laajamittaisia järjestelyitä, joita perinteinen haastattelututkimus voi esimerkiksi aikatauluihin tai haastattelupaikkoihin sekä vastausten dokumentoimiseen liittyen vaatia. Kyselyt ovat suomalaisissa opinnäytetöissä yleisiä, ja ne sisältävät usein avoimia kysymyksiä (Mielikäinen – Palander 2014: 20). Kyselytutkimuksessa usein luotetaan siihen, että tutkittava aihe on kiinnostava ja houkuttelee vastaajia (Vanhatalo – Vehkalahti 2020: osa II, 2.3.1), ja tämä luottamus pätee myös omassa kyselyssäni. Koen itse rovaniemeläisten – sekä entisten että nykyisten – olevan pääosin ylpeitä juuristaan ja haluavan keskustella taustoistaan ja kotikaupunkiaan koskevista asioista, joten uskoin kyselyn saavuttavan sopivan määrän halukkaita vastaajia.

Kyselyn laatimisen apuna käytin Marjatta Palanderin (2011) tutkimuksessa käytettyä kysymyspatteristoa. Valitsin kysymyksistä omaa tutkielmaani ja tutkimuskysymyksiäni ajatellen olennaiset kysymykset ja muokkasin niitä tarpeisiini sopiviksi. Kielitieteessä kyselytutkimuksen taustalla on oletus siitä, että informantin kielitaju tai ainakin hänen käsityksensä omasta kielitajustaan voidaan tavoittaa riittävällä tarkkuudella. Lisäksi kyselyllä voidaan kartoittaa esimerkiksi asenteita ja muita yleensä tiedostamattomia seikkoja. (Vanhatalo – Vehkalahti 2020: osa II, 2.3.)

Kyselyni koostuu kahdesta osasta, joista ensimmäinen kattaa informantin perustiedot ja tutkielmani aiheen kannalta olennaisia taustatietoja. Ensimmäinen osuus, ”Taustatiedot”, sisältää seuraavat kysymykset: 1) ikä vuosina, 2) sukupuoli, 3) synnyinkunta (mikäli eri kuin Rovaniemi, kirjoita kunta ja ikä, jolloin muutit Rovaniemelle), 4) nykyinen asuinkunta, 5) Rovaniemellä asuttu aika vuosina ja 6) Rovaniemeltä muutosta kulunut aika vuosina (ks. liite 1).

Toinen osa sisältää avoimet kysymykset, joihin on tarkoitus vastata omin sanoin. Pyrin kysymyksissäni välttämään informantin johdattelua. Muodostin kysymykset kuitenkin siten,

että ne ovat mahdollisimman ymmärrettäviä, joten osa kysymyksistä vaati mielestäni pientä avustusta lisäkysymyksiin. Osa ”Avoimet kysymykset” sisältää seuraavat kysymykset:

- 7) Miten kuvailisit puhetapaasi? Koetko puhuvasi jotakin murretta, vai kuvailisitko puhetapaasi jollain muulla tavalla?
- 8) Koetko puhetapasi/puhekielesi muuttuneen Rovaniemeltä muuton myötä? Millä tavoin?
- 9) Onko tilanteita, joissa huomaat puhetapasi/puhekielesi muuttuvan? Jos olet aiemmin puhunut eri murretta kuin nyt, onko tilanteita, joissa käytät vanhaa murrettasi?
- 10) Miten kuvailisit Rovaniemen murretta? Mikä on Rovaniemen murteelle ominaista? (sanoja, sanontoja, piirteitä, tunteita, kuvailevia adjektiiveja...)
- 11) Ketkä puhuvat Rovaniemen murretta? Puhuvatko jotkut rovaniemeläiset enemmän murteella kuin toiset? Mitkä seikat näihin eroihin mielestäsi vaikuttavat?
- 12) Miten suhtaudut Rovaniemen murteeseen? Mitä se sinulle merkitsee, minkälaisia tunteita se sinussa herättää?
- 13) Onko sinulla jotain lisättävää? Kommentoi halutessasi! (vapaaehtoinen kysymys)

3.2 Aineiston keruu

Aineiston keruun aloitin pilottikyselyllä. Lähetin kyselyn ensimmäisen version pienelle vastaajajoukolle tarkoitukseni saada palautetta esimerkiksi kyselyn ymmärrettävyydestä ja siihen käytetystä ajasta. Lisäksi pyrin pilottikyselyllä selvittämään, millaisia vastauksia kysely tuottaa ja vastaavatko ne riittävällä tarkkuudella tutkimuskysymyksiini. Saatuani palautetta pystyin muokkaamaan kyselyä vastaajaystävällisemmäksi ja tarkemmaksi.

Sopivan kokoiseksi vastaajajoukoksi suunnittelin noin 20 henkilöä, jolloin ryhmä olisi tarpeeksi suuri samankaltaisuuksien ja ryhmittelyjen laadintaan, muttei kuitenkaan liian laaja kandidaatintutkielmassa käsiteltäväksi. Informantit keräsin kahdesta paikasta: tuttavapiiristäni ja Facebookin Entisten nuorten Rovaniemi -ryhmästä, jonka ylläpidolta sain luvan kyselyn jakamiseen. Varsinainen kysely oli vireillä 18.10.–13.10. 2023, joista vain viimeisenä päivänä kysely oli jaettuna Facebook-ryhmään. Kuten aavistelin, olivat entiset rovaniemeläiset hyvin innokkaita vastaamaan, mikä johti suunnittelemani vastaajamäärän nopeaan täyttymiseen.

3.3 Vastaajien taustat

Kyselyn alussa ovat saatesanat, joissa määrittelen lyhyesti tutkimuksen taustaa sekä kriteerit informanteille. Ensimmäisenä ehtona on se, että vastaajan tulee asua ja olla asunut Rovaniemen ulkopuolella vähintään yhden vuoden ajan vastaamishetkellä. Toisena ehtona on se, että Rovaniemellä asuttu aika on merkittävä osa elämää, mutta asuttua aikaa esimerkiksi vuosissa en ole rajannut ehdottomasti. Tärkein ehto on se, että vastaaja tuntee itsensä (entiseksi) rovaniemeläiseksi. Kyselyyn vastanneista 31 vastaajasta otan huomioon 27, sillä neljä vastaajaa nimesi nykyiseksi asuinkunnakseen Rovaniemen, mikä ei sovi kyselyni ehtoihin.

Kyselyä laatiessani pohdin vastaajajoukkoa rajaavia tekijöitä, kuten sitä, onko synnyinpaikka oleellinen murretta tutkittaessa. Päädyin kuitenkin rajaamaan keskeisimmän kriteerin siten, että Rovaniemellä asuttu ja eletty aika on pääasiana pikemmin kuin se, että Rovaniemi olisi virallinen syntymäpaikka. 27 informantista kuusi nimesi syntymäkunnakseen muun kuin Rovaniemen. Nämä vastaajat ovat muuttaneet Rovaniemelle lapsena, 1–12 vuoden ikäisenä. Lisäksi viisi on nimennyt syntymäkunnakseen Rovaniemen maalaiskunnan, joka on vuodesta 2006 ollut osa Rovaniemen kaupunkia. Tässä tutkielmassa lasken Rovaniemen maalaiskunnassa ja kaupungissa syntyneet yhteisesti Rovaniemellä syntyneiksi, mutta analyysissäni otan huomioon näiden asuinpaikkojen eroihin liittyvät vastaukset.

Rovaniemellä asuttu aika ja Rovaniemeltä muutosta kulunut aika ovat mielestäni oleellisia kyselyssä, sillä on mielenkiintoista analysoida sitä, kuinka pitkään rovaniemeläinen puhetapa on päässyt vaikuttamaan yksilön puhetavan muodostumiseen. Toisaalta on kiinnostavaa vertailla sitä, kuinka esimerkiksi kymmenen vuotta toisaalla asuneen ja vuoden toisaalla asuneen näkemykset ja puhetavan muutokset eroavat toisistaan. Vastaajien Rovaniemellä asuttu aika on 15–50 vuotta, ja muutosta kulunut aika on 1–48 vuotta.

Lisäksi kyselyn taustatiedoissa kysyn ikää ja sukupuolta, mutta nähdäkseni sukupuoli ei ole seikka, jonka kautta Rovaniemen murretta, saati omaa puhetapaa kuvailtaisiin. Ikä taas nousee usein esiin murrekäsityksissä, sillä eri sukupolvilla on takanaan erilaisia kokemuksia kielenkäytöstä ja mielekkäämpinä pidetyistä kielenmuodoista eli prestiiseistä (Mielikäinen – Palander 2002: 105).

4 Entisten rovaniemeläisten käsityksiä murteesta

Tässä luvussa käsittelen kyselyn vastauksia ja analysoin niitä ryhmittäin. Vastauksista nousivat erityisesti esiin identiteettikysymykset, kielenkäytön muutokset tai muuttumattomuus poismuuton myötä, Rovaniemen murteen erilaiset kuvailutavat ja -näkökulmat sekä yksilökohtaiset tekijät puhetavoissa. Näiden jaottelujen perusteella jaan analyysin alalukuihin vastaamaan myös tutkimuskysymyksiäni. Käytän vastauksien esittelyssä informanteista numerointia ja nykyistä asuinpaikkaa, esimerkiksi informantti 1, Espoo. Lisäksi kursivoin sellaiset kohdat, joissa korostuu jokin kysytty seikka erityisen selkeästi. Vastaukset esitän sellaisina, kuin informantit ovat ne itse kirjoittaneet.

4.1 Maassamuuttajan puhetavan muutokset

4.1.1 Tilanteinen variaatio

Entiset rovaniemeläiset kokevat vaihtelevansa puhetapaansa erityisesti tilanteittain. Hanna Lappalainen (2004) tarkastelee väitöskirjassaan osallistujia, topiikkia ja puitteita tilanteisen variaation muuttujina, ja samoihin muuttujiin kiinnittivät myös kyselyni informantit huomiota. Tilanteista variaatiota kyselyssä kartoitetaan kysymyksellä 8 ”Koetko puhetapasi/puhekielesi muuttuneen Rovaniemeltä muuton myötä? Millä tavoin?” sekä kysymyksellä 9 ”Onko tilanteita, joissa huomaat puhetapasi/puhekielesi muuttuvan? Jos olet aiemmin puhunut eri murretta kuin nyt, onko tilanteita, joissa käytät vanhaa murrettasi?”

Aina Rovaniemellä mie ja sie. (Informantti 1, Espoo)

Puhun lappilaisittain kun asia koskee lappilaista elämää (Informantti 2, Helsinki)

Kotiväelle soittaessa ja jonkun Rovaniemeläisen tai Itäsuomalaisen kanssa keskusteltaessa. (Informantti 8, Kirkkonummi)

Puhetapa muuttuu työpaikalla: yritän puhua selkeämpää yleiskieltä. (Informantti 9, Helsinki)

lapin murre tulee heti, ku puhuu perheen kans. oulun murteeseen vääntyy kans ku puhuu sen alueen ihmisten kans. myös helsinkiläisten kaa huomaa, että heti yrittää vääntää jotenki et kuulostais samalta (yök) mut se lähtee aika nopee pois (Informantti 11, Turku)

Huomaan, että vältän puheessa puhuessani tamperelaisen kanssa kaikista ”vahvimpia” Rovaniemen murre-sanoja (esim. ruukata), mutta esim. mie ja sie pysyy (Informantti 13, Tampere)

Seurasta riippuen eri murteita. rovaniemeläisten seurassa rovaniemeä, oululaisten seurassa oulua jne. Humalassa rovaniemeä (Informantti 15, Ylivieska)

Puitteisiin luetaan laaja kirjo eri tilannemuuttujia, mutta keskeisimpiä niistä ovat fyysinen tapahtumapaikka ja institutionaalinen kehys (Lappalainen 2004: 48). Puitteisiin liittyen mainitsevat useat vaihtavansa tavallisesta puhetavastaan Rovaniemen murteen mukaiseksi käydessään siellä matkalla. Tämä näkyy esimerkiksi informantin 1 vastauksessa: informantti on kertonut kyselyssä tavallisesti puhuvansa ”Rovaniemen, Oulun ja Etelä-Suomen sekamelskaa” mutta ”aina Rovaniemellä mie ja sie”. Informantti 2 kertoo ”vanhan murteen tulevan käyttöön ollessaan siellä”, kun taas informantti 4 laajentaa aiemmista poiketen vastaustaan siten, että puhetapa muuttuu hänen tullessa ”lappiin”. Puitteista institutionaalista kehystä sivuaa informantti 9, joka toteaa työpaikalla yrittävänsä puhua yleiskielisemmin.

Osallistujien merkitys toistuu vastauksissa, ja erityisesti rovaniemeläisten kanssa keskusteltaessa nousee Rovaniemen murre edustamaan omassa puhetavassa. Osallistujien osalta olennaisia ovat keskustelukumppanien välinen suhde ja heidän roolinsa puhetilanteessa, sekä taustamuuttujat, kuten ikä, sukupuoli ja persoonallisuuspiirteet (Lappalainen 2004: 46). Informantti 8 mainitsee rovaniemeläiselle soitetun puhelun tuovan tilanteista variaatiota puheeseen. Informantti 3 mainitsee puhuvansa ”siskojen kanssa enemmän rovaniemeä” ja informantti 11 nimittää vaihtelun tekijöiksi perheen, oululaiset ja helsinkiläiset, samaan tapaan kuin informantti 15. Myös itäsuomalaiset mainitaan tilanteisen variaation yhteydessä, mitä voitaneen selittää yhteisillä murrevarianteilla, kuten *mie*, *sie* -pronomineilla. Huomioitavaa on se, että puhekuumpani vaikuttaa kielenkäyttöön myös toiseen suuntaan: informantti 13 kertoo karttavansa ”kaikista vahvimpia Rovaniemen murre-sanoja” puhuessaan tamperelaiselle henkilölle.

Topiikki eli keskustelunaihe on yksi vaikuttavista tekijöistä. Esimerkiksi emotionaaliset puheenaiheet voivat synnyttää vapautuneempaa puhetyyliä (Lappalainen 2004: 47). Hyvänä esimerkkinä toimii informantin 2 vastaus kysymykseen 7 ”Miten kuvailisit puhetapaasi? Koetko puhuvasi jotakin murretta, vai kuvailisitko puhetapaasi jollain muulla tavalla?”. Informantti 7 toteaa puhuvansa ”lappilaisittain kun asia koskee lappilaista elämää”. Vapaaehtoiseksi lisäkommentiksi mainitsee informantti 14 tätinsä halunneen kertoa ”mielellään Rovaniemen murteella asioita Rovaniemestä”.

Tilanteisen vaihtelun ryhmään voidaan lisäksi lukea kyselyn harvinaisemmat vastaukset, kuten informantin 15 vastaus, jossa hän toteaa puhuvansa ”humalassa rovaniemeä”. Informantti 9 kertoo käyttävänsä Rovaniemen murretta huumorikielenä: ”Murretta voin

käyttää myös vitsaillessa.” Eri piirteitä käyttämällä voi ilmaista vaikkapa huumoria tai ironiaa (Mantila 2004: 336).

4.1.2 Muuton aiheuttamat muutokset

Osa informanteista kokee muuttamisen vaikuttaneen kielenkäyttöön siten, että puhetapa on muuttunut lähemmäksi uuden asuinalueen murretta tai sekoittunut eri murteiden kesken.

Kysymykseen 8 ”Koetko puhetapasi/puhekielesi muuttuneen Rovaniemeltä muuton myötä? Millä tavoin?” vastattiin esimerkiksi seuraavin tavoin:

Puhekieli on Rovaniemen, Oulun ja Etelä-Suomen *sekamelskaa*. (Informantti 1, Espoo)

Kyllä, *lähemmäs Helsinkiä*. (Informantti 4, Helsinki)

Oulun ja Rovaniemen murre on *sekoittunut keskenään*. (Informantti 6, Oulu)

Sanojen painotus muuttunut Oululaiseksi, savolaisia sanoja tullut puheeseen. (Informantti 12, Oulu)

Mielenkiintoista edellä olevissa esimerkeissä on se, että informantit ovat nimenneet nykyisen asuinpaikkansa lisäksi toisia murteita, toisilta murrealueilta. Kyselyn valossa ei voida tietää, onko esimerkiksi informantti 12 asunut jossakin vaiheessa elämäänsä Savossa tai informantti 1 Oulussa, joten syitä tällaiselle sekoittumiselle ei voida suoraan päätellä. On kuitenkin huomionarvoista, että useat kokevat puhuvansa jonkinlaista ”sekamurretta”. Informantit ovat valinneet tätä sekoittumista ilmaisemaan kielellisiä valintoja kuten ”sikinsokin”, ”sekamelska” ja ”sekoitus”.

Murteiden sekoittumisen lisäksi vastauksissa esiintyvät sekä *kirja-* että *yleiskieli*. Käsitteillä ei-kielitieteilijät tarkoittavat usein murteetonta puhetapaa (Mielikäinen – Palander 2014: 36).

Seuraavat vastaukset ovat kysymykseen 8.

Muuttuu *yleiskielen mukaiseksi* mutta intonaatio pysyy (Informantti 2, Helsinki)

Mie on *liudentunut* epämääriseksi pehmeäksi määksi, kaksoiskonsonantit ovat vähentyneet, ylimääriset vokaalit lähes hävinneet ja koko puheen nuotti muuttunut *yleiskielisemmäksi*. (Informantti 8, Kirkkonummi)

Kyllä, muuttunut *yleiskielen suuntaan*. – (Informantti 16, Hämeenkyrö)

Puhun enemmän *kirjakieltä*. (Informantti 18, Lohja)

Kyllä. Oulun murre on tarttunut, *yleiskieltä*. Paljon myös Lapin murretta äidiltä Muoniosta. (Informantti 21, Ii)

Yleiskielellä näytetään tarkoittavan jonkinlaista neutraaliutta ja murteen tasoittumista. Ei-lingvistit eivät välttämättä tarkoita käsitteellä normitettua ja säännönmukaista suomen kieltä, vaan pikemmin neutraalia ja normittamatonta puhekieltä. Esimerkiksi Mielikäisen ja Palanderin tutkimus (2014) osoittaa, että ei-lingvistit käyttävät usein yleiskieltä tarkoittamaan niin sanottua yleispuhekieltä. Määriteosa *yleis-* korostaa usein neutraaliutta tai normaaliutta. Kirjakieli taas näyttää tarkoittavan paitsi murteetonta, myös puhekielelle vastakohtaista kieltä. (mt.: 36, 38.)

4.1.3 Säilynyt murre

Useat muuttajat kokevat puhuvansa yhä Rovaniemen murteella. Informantit 5 ja 19 kokevat uuden asuinalueen murteen olevan lähellä Rovaniemen murretta, joten suurta muutosta kielenkäytössä ei ole tapahtunut. Seuraavat vastaukset ovat kysymykseen 8.

En, koska Inarissa on samantapainen suomen kieli (Informantti 5, Inari)

En oikeastaan sen verran lähellä assuu vieläki (Informantti 19, Sodankylä)

Sekä Inari että Sodankylä kuuluvat Rovaniemen tavoin Kemin murrealueelle, mikä on todennäköinen syy sille, ettei muutto ole vastaajien mukaan vaikuttanut kielenkäyttöön.

Samalle murrealueelle muuttaneet eivät ole kyselyssä ainoita, jotka kokevat puhuvansa edelleen Rovaniemen murteella. Viisi informanttia kokee, etteivät toiset murteet ole vaikuttaneet kielenkäyttöön.

Ei ole muuttunut (Informantti 7, Loviisa)

En oikeastaan, mutta töissä puhun yleiskieltä nykyään. Välillä puhun murretta vähän leveämminkin nykyään kuin silloin kuin asuin Lapissa. Murretta voin käyttää myös vitsaillessa. (Informantti 9, Helsinki)

Mielestäni se ei ole muuttunut. Mieheni on myös Pohjois-Suomesta ja puhumme molemmat mie ja sie. Lapset syntyneet etelä-Suomessa ja heillä mie ja sie on mää ja sää. (Informantti 13, Tampere)

Eipä se ole juurikaan muuttunu (Informantti 22, Oulu)

En (Informantti 23, Oulu)

Samoin jatkaa Lahdessa asuva informantti 14, jonka mukaan ”ei puhekieli ole paljon muuttunut”. Huomioitavaa kyseisen informantin kokemuksessa on kuitenkin se, että kysymykseen 7 hän vastasi, ettei ”puhu mitään murretta” eikä ”ole ehkä koskaan puhunut, vain mie-sana kuului sanavarastoon”. Informantti ei kuitenkaan kuvaile kielenkäyttönsä

olevan esimerkiksi kirja- tai puhekieltä, joten on mielenkiintoista pohtia, millä tarkkuudella informantti on tietoinen omasta kielenkäytöstään.

4.2 Murre identiteetin ja asenteiden välineenä

4.2.1 Murre, identiteetti ja tunteet

Suomalaisille on kautta aikojen ollut luontaista identifioida sekä itsensä että muita kielenkäytön ja puhetapojen perusteella. Aiemmin tällaiset erottelut ovat olleet osana luomassa heimostereotyyppioita, mutta nykyään identifiointien kohteena ovat pienemmät ryhmät. (Mielikäinen – Palander 2014: 189.) Heimo ja yhteenkuuluvuus esiintyvät myös kyselyn vastauksissa. Seuraavat vastaukset ovat kysymykseen 12 ”Miten suhtaudut Rovaniemen murteeseen? Mitä se sinulle merkitsee, minkälaisia tunteita se sinussa herättää?”

Se on kieli jota ymmärrän suoraan ja *tunnen taustan*, voin *luottaa puhujaan*. (Informantti 2, Helsinki)

Pidän murteesta, se herättää paljon lämpimiä muistoja ja kertoo omista *juurista*. (Informantti 6, Oulu)

ei oo selkeää kuvaa ehkä ku omassa perheessä vaikutteita tulee nii paljon sodankylästä and up. aika neutraalisti suhtaudun mutta hauska aina kuulla ku joku puhuu, ehkä siitä tulee semmosta *yhteenkuuluvuuden tunnetta ja samaistuttavuutta* (Informantti 11, Turku)

Kotimurre, rakas ja paras murre. ”Tunnekieli” itselle. Jos kuulee jossain nykyisellä kotiseudulla Rovaniemen murretta, tulee tunne ”*hengenheimolaisesta*”. (Informantti 16, Hämeenkyrö)

Juuret, luottamus, samaistuttavuus, yhteenkuuluvuus ja hengenheimolaisuus toistuvat kysyttäessä murteen merkityksestä. Tiettyihin murteisiin tai niiden piirteisiin liittyy vakiintuneita kulttuurisia merkityksiä, jotka vahvistavat kollektiivisia identiteettejä, ja ryhmään kuulumista on mahdollista osoittaa varianttien käyttämisellä (Mantila 2004: 331, 340) Samanlainen puhetapa osoittaa kuulumista samalle alueelle, samaan ryhmään. Luottamusta selittänee esimerkiksi se sosiaalipsykologian teoria, jossa jaettu ryhmäjäsenyys saa ihmiset helpommin uskomaan oman ryhmänsä jäsenten hyväntahtoisuuteen (Seppälä ym. 2012: 339 < Brewer 1981). Yhteenkuuluvuuteen liittyy myös sana koti, ja se esiintyykin vastauksissa eri muodoissa. Vastaajista usea nimittää Rovaniemen murteen *kotimurteekseen*, vaikka nykyinen asuinpaikka olisi toisella puolella Suomea; koti tarkoittaa suurelle osalle jotain muuta kuin virallista osoitetta. Tätä kodin ideaa jatkaa myös Rovaniemen murteen

kuvailu, jossa *kodikas*, *kotoisa* ja *kotoinen* ovat suosittuja adjektiiveja. Lisäksi informantti 7 kertoo, että Rovaniemen murre ”aiheuttaa toisinaan jonkinlaista *kotikaipuuta*”.

Rovaniemen murre herättää entisissä asukkaissaan kaipuuta muutenkin. Haikeus, kaipuu, nostalgia tai (lapsuus)muistot mainitaan yhteensä kahdeksassa vastauksessa kysymykseen 12.

Positiivinen suhtautuminen on. Kotoinen murre ja Rovaniemi *muistuu mieleen* heti kun jossain kuulee puhuttavan. (Informantti 10, Muhos)

Palaan *lapsuuteen*... (Informantti 14, Lahti)

Rovaniemin murteen tuntee heti kun sen kuulee ja *tulee kotikaupunki mieleen*, hiukan *nostalginen* ja ehkä vähän *kaipuu*. (Informantti 17, Raisio)

Muistan olleeni partiotaitokisassa olisko ollut Pellossa. Siellä etelän joukkue sanoi meille ,et puhukaa lisää,teidän kieli kuulostaa niin kivalta. Sitä se onkin. *Haikeus iskee*,kun katsoo tvn elokuvia/sarjoja jotka on kuvattu pohjoisessa, ja se puhetapa. (Informantti 24, Helsinki)

Osa vastaajista liittää murteen lapsuuteensa, eikä Rovaniemeltä muutosta kulunut aika näytä vaikuttavan suuresti tähän yhteyteen. Esimerkiksi informantti 23, joka on asunut Rovaniemellä noin 50 vuotta, ilmaisee Rovaniemen murteen olevan ”*lapsuuden* kieli, joka on seurannu aikuseksi asti”. Informantti 25 kertoo mielenkiintoisen kokemuksensa siitä, että Rovaniemen murteella puhuminen tuo muistoja pintaan eri tavalla kuin muu hänen käyttämänsä puhetapa: ”Tuntuu että muistan asioita paremmin kun saan *muistella* niitä siskoni kanssa murteella puhuen.” Murre tuo lämpimiä muistoja myös informantille 26, joka on muuttanut toisaalle nuorena: ”*Ihania muistoja lapsuudesta!*”

Identiteettiin liittyvät yhteenkuuluvuuden ja ryhmien lisäksi itseilmaisuu ja itsetunto.

Esimerkiksi informantti 9 mainitsee murteen olevan ”itelle tosi tärkeä osa omaa *ilimasua* ja *persoonaa*” ja ”*hienostelematon* tapa puhua”.

Kiva murre ja loppuun asti *haluan sitä puhua* (Informantti 1, Espoo)

Lämpimiä tunteita, rakastan Antti Tuiskua kun hänellä murre on säilynyt ja hän sitä niin rohkeasti ja säännönmukaisesti käyttää! Rovaniemen murre kuulostaa omaan korvaan aidolta, suoralta ja kotoisalta. Oman murteen liudentuminen *vähän jopa nolottaa*, mutta en kyllä ole voinut sille mitään, enkä edes yritä. Maassa maan tavalla. (Informantti 8, Kirkkonummi)

Haluan *pitää murteestani kiinnia*, enkä halua alkaa puhumaan ns.etelän murretta. Olen *ylpeä* murteestani ja minulta kysytään läjes viikoittain, että mistä päin olen kotoisin. (Informantti 13, Tampere)

Haluaisin oppia taas puhumaan *omala kielelä*. (Informantti 20, Kouvola)

Olen huomannut että nykyään nuoret Rovaniemellä puhuu rohkeammin murretta kuin omassa nuoruudessaani. Monet *häpesivät* sitä. Tämä muutos on hyvä asia - *itsetunto on kohonnut*. (Informantti 25, Vantaa)

Edellisistä esimerkeistä selviää, että entiset rovaniemeläiset pitävät Rovaniemen murretta omana kielenään ja itseilmaisunsa tärkeänä muotona. On myös mielenkiintoista, kuinka informantti 25 kertoo nuoruudessaan murteen tuottaneen jopa häpeää. Mielikäisen ja Palanderin (2002: 105) mukaan sukupolvien väliset asenne-erot olisivat perua ajalta, jolloin esimerkiksi ”maalaisista” piirteistä pyrittiin eroon. Sosiaalinen todellisuus on muuttunut ja sitä kautta vaikuttanut myös murrekäsityksien muovautumiseen. Tämä sosiaalisen todellisuuden muuttuminen näkyy erityisesti informantin 8 vastauksessa, jossa hän toteaa oman murteensa heikentymisen ”vähän jopa nolottavan”: aiemmin häpeää on tuottanut oma murre, nykyään taas jopa sen puute. Lisäksi kysymykseen 11 ”Ketkä puhuvat Rovaniemen murretta? Puhuvatko jotkut rovaniemeläiset enemmän murteella kuin toiset? Mitkä seikat näihin eroihin mielestäsi vaikuttavat?” nimeää informantti 2 ”nuorison joka haluaa erottua”. Nuorisolle murteellinen puhetapa voidaan siis nähdä myös massasta erottumisen keinona.

Kaikille kuitenkin kieli ei merkitse yhtä paljon tunne- tai identiteettitasolla. Kysymykseen 12 toteaa informantti 11 ”suhtautuvansa melko neutraalisti” ja informantti 15 kertoo, ettei Rovaniemen murre herätä ”juuri mitään” tunteita. Informantti 19 vastaa samaiseen kysymykseen kuvailulla pikemmin kuin omalla suhtautumisellaan: ”Meleko yleismaallinen murre jota ymmärtää yksittäisiä sanoja lukuunottamatta lähestulkoon kaikki suomessa.” Näitä kolmea, keveämmin suhtautuvaa informanttia yhdistävät sekä nuorempi ikä että lyhyt aika toisaalla asuttuna.

4.2.2 Rovaniemen murteen puhujien määrittelyä

Rovaniemen murteen puhujia vastaajani jaottelevat iän, koulutuksen tai työn sekä tarkemman asuinpaikan mukaan. Kyselyssä eniten määrittelevänä pidetyt tekijät ovat ikä ja asuin- tai syntymäpaikka. Iän mainitsi määrittelevänä tekijänä viisi henkilöä, ja yksimielisen näkemyksen mukaan vanhemmat ihmiset puhuvat nuoria murteellisemmin. Lappalaisen (2004: 35) mukaan nuoret suosivat yleisempiä ja yleistyviä murrepiirteitä karttaen yleensä kaikista leimallisimpiä variantteja.

Vanhoilla rovaniemeläisillä on myös ”H-vikaa” (Informantti 8, Kirkkonummi)

Kyllähän iäkkäämät Rovaniemeläiset enämpi puhuu kuin met nuoremmat. (Informantti 10, Muhos)

Informantit 1, 8 ja 11 käyttävät sanoja ”vanha” tai ”vanhempi ikäpolvi”. Informantit 10 ja 17 valitsevat neutraalimman vaihtoehdon ”iäkäs”.

Syntymä- tai asuinpaikka on luonnollisesti rovaniemeläisille ei-lingvisteille kielenkäyttöä ohjaava seikka. Maantieteellisiä tekijöitä ovat vastauksissa esimerkiksi se, mistä vanhemmat ovat kotoisin, onko asuinpaikka Rovaniemellä ollut kaupungissa vai maalla, ja se, onko Rovaniemi syntymäpaikka.

Maakunnista puhuivat enemmän (Informantti 4, Helsinki)

Kaupungissa ei puhuttu hoon päältä, jokivarsilla kylläkin. (Informantti 5, Inari)

Minun mielestäni jotkut puhuvat enemmän murteella, varmaankin ainakin *syntyjään rovaniemeläiset*. (Informantti 7, Loviisa)

Tokihan murteen puhumiseen vaikuttaa paljon *koti* ja *vanhempien tausta* – – vanhemmistani toinen on *koulutetusta muualta muuttaneesta perheestä* ja toinen on *kotoisin Pohjois-Pohjanmaalta* (Informantti 8, Kirkkonummi)

Rovaniemellä syntyneet joiden perheetkin sieltä puhuvat enemmän Rovaniemen murretta. *Muualta käyneet* tai *muualta sukuun naineet* sekoittavat kieltä. (Informantti 12, Oulu)

Murteeseen vaikuttaa asuinpaikkasi, oletko jostain *Rovaniemen kylästä* lähtöisin vai *kaupungista*. (Informantti 18, Lohja)

Mielestäni ns *alkuperäiset rovaniemeläiset* puhuvat voimakkaampaa murretta kuin me sodan jälkeen sinne *muualta saapuneet*. (Informantti 25, Vantaa)

Maalaiskunta-kaupunki-ajanveto toistuu useissa vastauksissa murteellisuuden eroihin liittyvänä seikkana. Myös syntyperäisyyttä pohtivat useat informantit, mikä on huomionarvoista etenkin, kun itse tutkielmassani päädyin huomioimaan myös toisaalla syntyneet informantit.

Koulutus- tai työtaustaa pidetään myös murteellisuuden vahvuutta selittävänä tekijänä. Informantti 9 kokee, että osa ihmisistä puhuu ”työpaikalla yleiskieltä – riippuen tietysti työtehtävästä ja asemasta, myös koulutuksesta ja puhetilanteesta”. Informantti 16 taas ajattelee Rovaniemellä käydyn peruskoulun vaikuttavan oleellisesti puhettavan muodostumiseen.

Rovaniemen murre erottuu muusta ympäristöstä ja ennen pysty paremmin erottamaan kuka mistäki oli pois juuriki puhheen perusteella, *duunari perheisä* puhuttii *enempi murteela* ku koulutummisa. (Informantti 23, Oulu)

Informantti 23 on sitä mieltä, että koulutetummat henkilöt puhuvat vähemmän murteellisesti. Tämä havainto voi limittyä myös kaupunkilais-maalais-vastapariin, ja informantin mielestä

ennen puheen perusteella erotti nykypäivää paremmin, mistä henkilö oli pois – eli mistä tämä oli kotoisin. Mantilan (2004: 329) identiteettijaottelun mukaan maalainen ja koulutettu ovat eri identiteettejä, ja maalaisuuteen liitetään usein svaavokaali, yleisgemaatio ja vokaalienvälinen *h*. Sosiaaliluokkien erot ovat tutkimusnäytön perusteella samaa jakoa noudattavia, ja ”ylemmät” sosiaaliluokat näyttävät käyttävän todennäköisemmin prestiisimuotoja (Lappalainen 2004: 40).

4.3 Rovaniemen murteen kuvailua

Rovaniemen murretta vastaajani kuvailevat monin adjektiivein: se on värikäs, rento, leppoisa, rehevä, turvallinen, tärkeä, leveä, rohkea, rehti, suorasanainen, rakas, yleismaallinen, osin keksityn kuuloinen ja tarkoituksenmukainen. Murre edustaa välittömyyttä ja rohkeutta. Seuraavaksi esittelen muita tapoja, joilla ei-lingvistit ovat kuvailleet Rovaniemen murretta. Kyselyssä kuvailutapoja kartoitettiin ensisijaisesti kysymyksellä 10 ”Miten kuvailisit Rovaniemen murretta? Mikä on Rovaniemen murteelle ominaista? (sanoja, sanontoja, piirteitä, tunteita, kuvailevia adjektiiveja...)”, mutta vastaukset myös limittyivät osin eri kysymysten välillä. Jaottelen havainnot sanastollisiin ja lausemisiin esimerkkeihin, murrevarianttien tunnistamiseen ja prosodisiin seikkoihin.

4.3.1 Sanastolliset ja lausemaiset esimerkit

Rovaniemen murretta intoutuivat useat informantit demonstroimaan yksittäisillä, vakiintuneilla murteelle ominaisilla sanoilla. Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi persoonapronominit *mie* ja *sie*, jotka olivat useille informanteille kaikista oleellisin tuntomerkki. Informantti 24 nimittää ilmiötä ”mie-sie kieleksi”, ja onkin yleistä, että murretta nimitetään sen käyttämien persoonapronominivarianttien mukaan (Mielikäinen – Palander 2014: 61). Persoonapronomineja käytetään puheessa melko paljon, joten on luonnollista tunnistaa niiden variantit keskeisinä murrepiirteinä.

Esimerkkisanojen merkitykset on kerätty Suomen etymologisesta sanakirjasta (SES), Suomen murteiden sanakirjasta (SMS), Kielitoimiston sanakirjasta (KS) ja vapaasti täydennettävästä Meän sana -sanakirjasta. Murteelliset adjektiivit nousevat ei-lingvistien näkemyksissä esiin: mainittuja adjektiiveja ovat esimerkiksi *visto* ’vastenmielinen’ (SES), *kouho* ’kahjo’ (SMS) ja *pösilö* ’typerä’ tai ’typerys’(KS). Verbeistä useimmin mainittiin *ruukata* ’olla tapana’ (SES). Lisäksi *mäläkyttää* ’soittaa suuta’ tai ’jankuttaa’ (SMS), *viruttaa* ’huuhdella’ (KS) ja *sinkua* ’venyä’ (Meän sana) mainittiin Rovaniemen murteelle ominaisina sanoina. Sana *pahki* ’päin’

(KS) on niin ikään toistuva ja hyvin ominaisena pidetty sana. Myös *porstua* 'eteinen' (KS) sekä *vasitella* tai *vasiten* 'muuten vain' (KS) tai 'varta vasten' (KS) mainitaan vastauksissa. Sanan *vasiten* merkityksestä on vaihtelevia näkemyksiä. Ei ole selvää, kumpaa aiemmin mainituista merkityksistä informantit pitävät oikeana, mutta omien kokemuksieni perusteella *vasiten* tarkoittaa usein rovaniemeläisen puheessa muuten vain tai huvikseen tekemistä.

Sole mikkään, elä piä minnään (Informantti 9, Helsinki)

meillä sanotaan myös "totta" ku todetaan joutain esim. "totta se kävi jo kaupassa". (Informantti 11, Turku)

mistä sie oot poies (Informantti 12, Oulu)

"piettää vaatteita" (Informantti 16, Hämeenkyrö)

eihän se ole mikhän, menekkö sie Sonkhaan vai jomphaan kumphaan Namphaan? (Informantti 18, Lohja)

Sanontoja ja lauseita käytetään runsaasti demonstroimaan Rovaniemen murretta ehkä siksi, että niihin saadaan nivottua useita eri piirteitä. Informantti 3 toteaa murteessa olevan sekä paljon kirosanoja että sanontoja.

4.3.2 Murrevarianttien tunnistaminen

Murrevarianteista ei-lingvistit tunnistavat lähes kaikkia kappaleessa 2.3 mainittuja piirteitä. Jälkitavun vokaalienvälisestä *h*:sta (*menhän*) ovat informantit tehneet muun muassa seuraavanlaisia huomioita:

Paljon myös ns. "sivistyssanojakin" joukossa, toiset laittavat toisinaan myös *H*:n. (Informantti 7, Loviisa)

Mie, sie, mistä sie oot poies, porstua, vasten, *h* tulee joihinkin sanoihin. (Informantti 12, Oulu)

Mie ja sie, *hoon päälle puhuminen*, eihän se ole mikhän, menekkö sie Sonkhaan vai jomphaan kumphaan Namphaan? (Informantti 18, Lohja)

Hoon päälle puhuminen ei kuitenkaan yksimielisesti kuulu rovaniemeläiseen puhetapaan. Informantin 22 mukaan Rovaniemen murteelle ominaista on "mie ja sie, mutta *ei* puhuta *hoon päältä*".

Yleisgminaatiosta eli lyhyen painollisen tavun jälkeisen konsonantin kahdentumisesta vastaajat puhuvat kaksoiskonsonanteina tai konsonantin lisäämisenä. Yleisgminaatio on aineistoni perusteella hyvin tunnistettava ja tunnusomainen ilmiö Rovaniemen murteessa.

Kaksoiskonsonantit (tulee-tullee, pitää-pittää, asuu-assuu). (Informantti 8, Kirkkonummi)

Kettään, mittään (Informantti 17, Raisio)

Rovaniemelä on oma murre, siihen kuuluu sanojen lyhentely ja joskus *kaksois konsonantit* (Informantti 23, Oulu)

Toisen *konsonantin* poisjättäminen tai *lisääminen*: en ossaa tehdä mittään. (Informantti 5, Inari)

Yleisgemmaatiolla on edustusta useissa murteissa, nimittäin se esiintyy savolais- ja kaakkoismurteissa, läntisistä murteista osassa hämäläismurteista sekä keski- ja pohjoispohjalaisissa murteissa (Mielikäinen – Palander 2014: 120). Ilmiö on siis useille tuttu ja mahdollisesti edustettuna myös uuden asuinalueen murteessa, mikä voi selittää sen mainitsemista useissa vastauksissa.

Persoonapronominit *mie* ja *sie* esiintyvät lähes jokaisen informantin vastauksissa, mutta monikolliset pronominit *met*, *tet* ja *het* on mainittu vain kerran. Informantti 11 toteaa, että ”me ja te sanotaan *met* ja *tet*”. Informantti 10 tosin käyttää kyseistä varianttia itse:

Kyllähän iäkkäämät Rovaniemeläiset enämpi puhuu kuin *met* nuoremmat. (Informantti 10, Muhos)

Lisäksi kaksi informanttia toteavat *hän*-pronominin sijasta toimivan *se*-pronominin tyypillisenä rovaniemeläisenä ominaisuutena.

Useat informantit mainitsevat sanojen lyhenemisen yhtenä murteen ominaispiirteenä. Esimerkiksi yksinäis-*s:n* käyttöä inessiivissä kuvailee informantti 23 sanojen lyhentelynä.

Rovaniemelä on oma murre, siihen kuuluu *sanojen lyhentely* ja joskus kaksois konsonantit, ”käyään *illala kulumasa*, tuu sieki kattomaan” (Informantti 23, Oulu)

Samalla sanojen lyhentelyllä hän viitanee myös geminaattanasaalien ja -likvidojen lyhentymiseen, mikä näkyy annetussa esimerkkilauseessa sanassa *illala*. Geminaattalikvidan lyhentymistä ilmentää myös informantin 2 antama esimerkki ”sielä täälä” sekä informantin 20 esittämä esimerkki ”meillä = meilä”, jossa ”kaksoiskonsonantti jää yhdeksi”. Myös informantin 19 mukaan murteessa sanoja ”jonku verran lyhennetään”.

eA- ja *OA-*yhtymän edustus (*vaikia, puurua*) tunnistetaan muutamissa vastauksissa siten, että niistä annetaan esimerkkejä, mutta niitä ei selitetä tai nimetä. Informantti 7 käyttää sanaa ”komia” esimerkkinä ominaispiirteistä. Informantti 9 käyttää varianttia vastauksessaan lainausmerkeissä, ilmeisesti ilmaisemaan murteellisuutta.

Rovaniemen murre on rentoa, leppoisaa, rehevää ja ”leviää”, kodikasta. (Informantti 9, Helsinki)

Svaavokaali eli välivokaali (*kylymä*) tunnistetaan informanttien keskuudessa laajalti. Informantti 9 käyttää ilmiön kielitieteellistä termiä, ja useat nimittävät svaavokaalia ylimääräiseksi vokaaliksi.

Ylimääräinen vokaali: kuluma- kulma. (Informantti 5, Inari)

Ylimääräisiä vokaaleja ainaki L ja H-kirjaimen kanssa: pilvi-pilivi, kelpaa-kelepaa, halpa-halapa, pihvi-pihivi, pohja-pohja. (Informantti 8, Kirkkonummi)

Käytän *svaa-vokaalia* paljon, kolome, kylymä tmv. (Informantti 9, Helsinki)

Jonku verran lyhennetään ja *käytetään vokaaleja vähä enempi* (melekeen) (Informantti 19, Sodankylä)

Useimmat informantit kuvaavat svaavokaalia esimerkkisanoin, kuten *kahavi*, *kuluma* ja *kolome*.

4.3.3 Murteellisuus puhuttuna

Informantit kuvailevat Rovaniemen murretta myös sen prosodisten ominaisuuksien mukaan. Prosodiaa ovat esimerkiksi sävelkulkuun eli intonaatioon, painotukseen ja rytmiin liittyvät seikat. Prosodisten ominaisuuksien luonnehdinta voi olla ei-lingvistille haastavaa, mikä johtaa usein kansanomaisien termien käyttöön. (Mielikäinen – Palander 2014: 159.) Informantti 1 kokee puheessaan olevan edelleen ”pohjoisen intonaatio”, samaan tapaan kuin informantti 2, jonka puhetapa on muuttunut ”yleiskielen mukaiseksi mutta intonaatio pysyy”. Myös informantti 25 kokee murteensa kuuluvan ”puheen intonaatiossa”. Informantin 16 mukaan murre on ”laulavaa” ja sen ”intonaatio nousee ja laskee”. Hän lisää, että rovaniemeläisiä sanoja voi käyttää muutkin kuin rovaniemeläiset, mutta ”intonaatio ei ole välttämättä oikea”. Informantti 11 kuvailee Rovaniemen murteessa olevan ”tietty painotus sanoilla”. Informantti 12 kokee sanojensa ”painotuksen muuttuneen Oululaiseksi”. Informantti 20 taas nimeää Rovaniemen murteen tunnusomaiseksi piirteeksi ”kielen soinnin”. Rytmää kommentoi informantti 18:

Puhun aika yleiskielisesti. Puhetapani on *nopea*, josta yleensä huomataan, etten ole eteläsuomalainen alkujaan. (Informantti 18, Lohja)

Rovaniemeläiseen puhetapaan tunnistetaan kuuluvan siis paitsi sanastolliset ja murrevariantteja koskevat seikat, myös sen lausunta ja ääntäminen sekä intonaatio, painotus ja rytmi.

5 Lopuksi

Päätin tutkia rovaniemeläisten käsityksiä murteesta ja itsestään kielenkäyttäjinä, sillä maassamuuton vaikutukset puhetapaan ovat itselleni läheinen aihe muuttajana.

Peräpohjalaiset murteet ovat eroistaan huolimatta usein niputettu yhteen, joten niiden erottaminen ja alueen ei-lingvistien kielitietoisuuden kartoittaminen on keskeistä murteita tutkiessa. Tietyn kunnan tai kaupungin aluemurteen tutkiminen tarjoaa spesifimpää ja keskitetympää tietoa kuin kokonaisen laajan murrealueen käsittely.

Ensisijainen tutkimusongelmani oli se, miten entiset rovaniemeläiset itse murretta luonnehtivat ja mitkä seikat tähän kuvailuun vaikuttavat. Lisäksi kansandialektologiaan keskeisesti kuuluvasti minua kiinnosti, millaisia asenteita puhujilla on murretta ja itseään kohtaan. Koska Rovaniemen murteen imagoon kuuluvat ulkopuolisten suuresti toisistaan eroavat luonnehdinnat, ovat murteenpuhujien omin sanoin selittämät havainnot merkittäviä. Kyselytutkimuksestani selvisi, että entisille rovaniemeläisille kotimurre on rakas. Murretta luonnehdittiin muun muassa värikkääksi, kotoisaksi ja tärkeäksi osaksi itseilmaisua ja identiteettiä. Ylipäätään entiset rovaniemeläiset ovat suurilta osin ylpeitä kotiseudustaan ja juuristaan. Kieltä pidetään yhdistävänä tekijänä, ja yhteistä taustaa pidetään luotettavana ja turvallisena.

Kyselytutkimuksen tulokset osoittavat, että muuttajilla on vaihtelevia kokemuksia kielenkäyttötapojensa muuttumisesta. Vastauksista nousi erityisesti esiin tilanteinen variaatio, uuden kotipaikan murteen vaikutus ja murteiden sekoittuminen sekä vanhan kotimurteen säilyminen. Osa informanteista kuvailee tavallisen puhekielensä olevan jonkinlaista sekamurretta tai enemmän nykyisen asuinpaikan mukaista, mutta tilanteittain kieli varioi Rovaniemen murteen tapaisesti. Erityisesti tilanteiseen vaihteluun vaikuttavat Rovaniemellä vierailu ja puhelinsoitot esimerkiksi rovaniemeläiselle perheenjäsenelle. Tilanteista vaihtelua ilmentävät myös sellaiset kokemukset, joissa huomattiin työpaikalla puhuttavan yleiskielisemmin tai neutraalimmin. Osa informanteista taas kokee, että muutto ei ole vaikuttanut puhekieleen, vaan Rovaniemen murre on edelleen ensisijainen itseilmaisun ja identiteetin toteuttamisen tapa.

Rovaniemen murre herättää lähes kaikissa informanteissa lämpimiä tunteita. Useat toteavat kielen herättävän kaipuuta kotipaikkakunnalle tai muistoja lapsuudesta. Murteeseen liitetään hengenheimolaisuus ja koti: murre muistuttaa ryhmään kuulumisesta ja yhteisestä taustasta, ja

koti merkitsee useille jotain suurempaa kuin nykyistä asuinpaikkaa. Sosiaalinen tausta vaikuttaa murrekäsityksiin. Ikä, työ ja koulutus vaikuttavat ei-lingvistien käsitysten mukaan murteellisuuteen. Yleinen ajatus on, että koulutetummat henkilöt puhuvat vähemmän murteella ja enemmän prestiisimuodoin. Vanhempien sukupolvien koetaan puhuvan nuorempia murteellisemmin.

Rovaniemeläiset tuntevat ja selittävät Rovaniemen keskeisiä piirteitä melko laajasti, tosin tietyt, ehkäpä tunnistettavimmat variantit tuodaan esiin toisia useammin. Tällaisia variantteja ovat ainakin svaavokaali, yleisgemiaatio, persoonapronominit *mie* ja *sie* sekä vokaalienvälinen *h*. Viimeksi mainittu tosin jakaa mielipiteitä, ja useat määrittelevät sen vanhaksi ilmiöksi tai jopa tarkemman asuinpaikan rajaamaksi. Etenkin vanhemmat informantit, siis he, jotka muistavat maalaiskunta-ajat, pitävät *h*:ta maalaisena tai maalaiskuntalaisena piirteenä. Kaikkia tunnusomaisimpia variantteja, kuten *ts*-yhtymän vastinetta, vaihtelematonta *tt*:tä (*mettä*) ja *st*-yhtymän assimilaatiota (*juossa*), ei mainita. Joihinkin variantteihin, kuten persoonapronominien monikkomuotoihin *met*, *tet* ja *het*, viitataan kerran.

Tutkimustulokset noudattavat hyvin pitkälti jo aiemmista tutkimuksista saatua informaatiota esimerkiksi sosiaalisten tekijöiden vaikutuksista murteisiin ja murrekäsityksiin.

Kansanlingvistiikan ja -dialektologian näkökulmasta tutkimukseni ei tuottanut mitään täysin uutta tai mullistavaa tietoa, mutta tarjoaa sitäkin arvokkaampaa edustusta keskeiselle aluemurteelle ja sen puhujille. Tutkielma myös antaa ajantasaista – tietysti kandidaatintutkielmana suppeahkoa – tietoa siitä, kuinka esimerkiksi eri-ikäiset kieltä käsittävät ja millaisia piirteitä pidetään yhä keskeisinä. Tällaisilla tutkimuksilla voidaan myös dokumentoida murteen ja murrekäsitysten muutoksia.

Analysoidessani vastauksia huomasin, ettei kandidaatintutkielma ole tarpeeksi laaja kuvaamaan näin moniulotteista aihetta. Osa kyselyni taustakysymyksistä, esimerkiksi muuton ajankohta, osoittautui merkitykseltään odotettua pienemmiksi. Lisää voisi tutkia esimerkiksi sitä, miten Rovaniemen murre tai rovaniemeläiset murteenpuhujat eroavat toisista Kemin murteista ei-lingvistien mielestä. Useat murrevariantit ja asenteet jakautuvat yhteisesti Kemin ja Peräpohjolan murteiden kesken, joten olisi kiinnostavaa tutkia tavallisten kielenpuhujien näkemyksiä murteiden erottamistavoista. Tutkimusta voisi myös tarkentaa käsittämään jotain tiettyä, erityisen mielipiteitä jakavaa varianttia, jolloin saataisiin tietoon spesifimpiä näkemyksiä ja asenteita.

Lähteet ja lyhenteet

- Aarikka, Lotta 2023. *Murre ja sen tutkimus. Näkökulmia fennistisen murteentutkimuksen historiaan ja kieli-ideologioihin 1871–2017*. [Verkkodokumentti.] Väitöskirja. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos, Turku. URN: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-9301-7>
- Brewer, Marilynn 1981. Ethnocentrism and its role in interpersonal trust. *Scientific inquiry and the social sciences*, s. 317–344. Jossey-Bass Publishing, San Francisco.
- Hiidenmaa, Pirjo 2005. Näkökulmia yleiskieleen. *Kielikello* 4/2005. [Verkkolehti.] Viitattu 27.3.2024. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. Saatavissa: <https://kielikello.fi/nakokulmia-yleiskieleen/>
- Ikola, Osmo 1972. Kirjakieli ja puhekieli, yleiskieli ja murre. *SJ* 14, s. 16–26. DOI: <https://doi.org/10.30673/sja.86364>
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. [Verkkojulkaisu.] Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 19.3.2024. Viitattu 27.3.2024. Saatavissa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/>.
- Lappalainen, Hanna 2004. *Variaatio ja sen funktiot: erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. SKST 964. Väitöskirja. SKS, Helsinki.
- Lappalainen, Hanna – Vaattovaara, Johanna 2005. Vielä murteen ja identiteetin suhteesta. [Verkkodokumentti.] *Vir.* 109:1, s. 98–110. Viitattu 5.2.2024. Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/40390/9816>
- Mantila, Harri 1992. *Ei tääläkhän senthän jokhaishen sanhan hootakhan panna: Jälkitavujen vokaalienvälisen h:n variaatio peräpohjalaisissa murteissa*. Väitöskirja. SKS, Helsinki.
- 2000. Lapin rajat ja murrerajat. [Verkkodokumentti.] *Vir.* 104:2, s.188–202. Viitattu 20.12.2023. Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/40001/28377>
- 2004. Murre ja identiteetti. [Verkkodokumentti.] *Vir.* 108:3, s. 322–346. Viitattu 20.12.2023. Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/40346/9773>
- 2015. Jälkitavun vokaalienvälisen h:n katokehitys ja sen suhde assimilaatioon, geminaatiojärjestelmään ja h:n metateesikehitykseen nykyisessä peräpohjalaisessa puhekielessä. [Verkkodokumentti.] *Vir.* 119:2, s. 249–265. Viitattu 20.12.2023. Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/46312/15876>

- Mielikäinen, Aila – Palander, Marjatta 2002. Suomalaisten murreasenteista. *SJ* 44, s. 86–109.
DOI: <https://doi.org/10.30673/sja.86635>
- 2014. *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. SKS, Helsinki.
- 2021. *Miten murteista puhutaan. Kansanlingvistinen sanakirja*. [Verkkodokumentti.] Itä-Suomen yliopisto. URN: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20210342>
- Meän sana*. Meänkielen Kulttuuri Sanakirja. [Verkkojulkaisu.] Meänsuomen fööreninki. Päivitetty julkaisu. Viitattu 27.3.2023. Saatavissa: <https://meankielensanakirja.com/fi/>
- Nuolijärvi, Pirkko 1986. *Kieliyhteisön vaihto ja muuttajan identiteetti*. SKS, Helsinki.
- Nuolijärvi, Pirkko – Sorjonen, Marja-Leena 2005. *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankeeseen pohjalta*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 133. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- Palander, Marjatta 2001. Kansan käsityksistä lingvistiikkaa. [Verkkodokumentti.] *Vir.* 105:1, s. 147–151. Viitattu 20.12.2023. Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/40078/9571>
- 2011. *Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitykset*. SKS, Helsinki.
- Paunonen, Heikki 2009. Suomalaisen sosiolingvistiikan ja kielisosiologian näkymiä. [Verkkodokumentti.] *Vir.* 113:4, s. 557–570. Viitattu 10.12.2023. Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/4222/3939>
- Preston, Dennis R. 1996. Whaddayaknow? The Modes of Folk Linguistic Awareness. *Language Awareness* 5:1, s. 40–74.
- Rantanen, Tuija 1991. *Rovaniemen kaupungin nykypuhekielen variaatiosta*. Pro gradu -työ. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitos, suomen kieli, Oulu.
- Rapola, Martti 1969. *Johdatus Suomen murteisiin*. Kolmas painos. SKS, Helsinki.
- Rovaniemi.fi. Tietoa Rovaniemestä. [Verkkojulkaisu.] Viitattu 5.2.2024. Saatavissa: <https://www.rovaniemi.fi/Kaupunki-ja-paatoksenteko/Tietoa-Rovaniemesta>
- Seppälä, Tuija – Olakivi, Antero – Pirttilä-Backman, Anna-Maija 2012. Luottamus ja sosiaalipsykologisen selittämisen tasot. [Verkkojulkaisu.] *Psykologia* 47:5–6, s. 334–347. Suomen Psykologinen Seura, Helsinki. Viitattu 15.2.2024. Saatavissa: https://www.researchgate.net/publication/322626057_Luottamus_ja_sosiaalipsykologisen_selittamisen_tasot

SES = *Suomen etymologinen sanakirja*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 72.

[Verkkojulkaisu.] Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. Päivitettävä julkaisu.

Päivitetty 5.12.2023. Saatavissa: <https://kaino.kotus.fi/ses/>

SJ = *Sananjalka*. Suomen Kielen Seuran vuosikirja. Suomen Kielen Seura, Turku.

SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia.

SMS = *Suomen murteiden sanakirja*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 30.

[Verkkojulkaisu.] Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. Päivitettävä julkaisu.

Päivitetty 7.6.2023. Saatavissa: <https://kaino.kotus.fi/sms/?p=main>

Tuisku, Maaria 2019. *Kemiläisten ja rovaniemeläisten nuorten murrehavainnot ja suhtautuminen jälkitavujen vokaalienväliseen h:hon*. [Verkkodokumentti.] Pro gradu -työ. Oulun yliopisto, Oulu. Saatavissa:

<https://oulurepo oulu.fi/bitstream/handle/10024/12787/nbnfioulu-201904091444.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Vaattovaara, Johanna 2009. *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Väitöskirja. SKS, Helsinki.

Vanhatalo, Ulla – Vehkalahti, Kimmo 2020. Kysely. *Kielentutkimuksen menetelmiä I–IV*.

SKST 1457. Toim. Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne ja Kaius Sinnemäki. SKS, Helsinki.

Vir. = *Virittäjä*. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Kotikielen Seura, Helsinki.

Liitteet

Liite 1. Vastaajien taustatiedot

	Ikä, sukupuoli	Synnyinkunta	Nyk. asuinkunta	Rovaniemellä asuttu aika	Muutosta kulunut aika
1	65, nainen	Rovaniemi	Espoo	19	46
2	72, nainen	Rovaniemi	Helsinki	35	1
3	54, nainen	Rovaniemi (mlk)	Salo	20	34
4	60, nainen	Oulu (Roi: 4 v)	Helsinki	15	40
5	63, nainen	Rovaniemi	Inari	28	35
6	46, nainen	Rovaniemi	Oulu	26	20
7	62, nainen	Rovaniemi	Loviisa	20	23
8	47, nainen	Rovaniemi (mlk)	Kirkkonummi	22	25
9	48, nainen	Tampere (Roi: 6 v)	Helsinki	15	27
10	52, mies	Oulu (Roi: 12 v)	Muhos	15	26
11	22, mies	Kajaani (Roi: 2 v)	Turku	18	2
12	59, nainen	Kemi (Roi: 4 v)	Oulu	23	37
13	40, nainen	Rovaniemi	Tampere	23	14
14	73, nainen	Rovaniemi	Lahti	20	25
15	28, nainen	Rovaniemi	Ylivieska	27	1
16	53, nainen	Rovaniemi	Hämeenkyrö	32	17
17	59, nainen	Rovaniemi	Raisio	22	35
18	51, nainen	Rovaniemi	Lohja	22	29
19	22, mies	Turku (Roi: 1 v)	Sodankylä	20	1
20	69, nainen	Rovaniemi (mlk)	Kouvola	22	48
21	52, nainen	Rovaniemi	Ii	20	21
22	62, nainen	Rovaniemi (mlk)	Oulu	42	13
23	56, mies	Rovaniemi	Oulu	50	3
24	60, nainen	Rovaniemi	Helsinki	25	35
25	66, nainen	Rovaniemi (mlk)	Vantaa	22	44
26	54, nainen	Rovaniemi	Kerava	16	38
27	62, nainen	Rovaniemi	Naantali	17	40